Hrubý, Vladimír; Sigl, Jiří

Poutní odznak s vyobrazením sv. Stanislava z výzkumu v Hradci Králové

Archaeologia historica. 1996, vol. 21, iss. [1], pp. 7-[15]

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/140177
Access Date: 29. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts,
Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

A.

SAKRÁLNÍ STAVBY, JEJICH VÝZKUM A PROBLEMATIKA

Poutní odznak s vyobrazením sv. Stanislava z výzkumu v Hradci Králové

VLADIMÍR HRUBÝ – JIŘÍ SIGL

Archeologický výzkum, který byl vyvolán výstavbou nové budovy pobočky České národní banky v Hradci Králové, probíhal v únoru až dubnu 1994 a prozkoumal plochu o rozloze přesahující 1000 m² (Sigl–Vokolek 1994). Místo výzkumu se nacházelo SZ od jádra středověkého města na Pražském předměstí, severně od Hořické a západně od Bozděchovy ulice. Zkoumaná plocha ležela mezi kostelem sv. Mikuláše, který zanikl za husitských válek a nacházel se v prostoru nám. 28. října a kostelem sv. Petra, který byl zbourán při výstavbě pevnosti a lokalizuje se na západní konec vyústění třídy Karla IV.

Zvláštní místo mezi více než 100 zkoumanými objekty zaujímá díky nálezu poutnického odznaku se sv. Stanislavem – objekt 74 C, který se nacházel na východním okraji plochy v Bozděchově ulici (Sigl–Vokolek 1994). Východní část objektu zasahovala pod vozovku a nebyla zahrnuta do první etapy. V červenci 1995 prokázal zjišťovací výzkum, že v těchto místech byla původní terenní situace zcela zničena recentními zásahy a nepotvrdily se naše naděje na dokončení celkového průzkumu objektu. Ze stávajících výsledků výzkumu vyplývá, že se objekt skládal ze dvou nestejně hlubokých částí. Severní byla hlubší a tvořila ji pravoúhlá jáma se svislými stěnami a plochým dnem nacházejícím se v hloubce 140 cm od povrchu vozovky . Dosahovala délky ve směru severojižním 325 cm a odkrytá šířka ve směru západ–východ činila 217 cm. Jižní část objektu byla mělčí a její ploché dno se nacházelo v hloubce 84 cm od povrchu vozovky a bylo štětovité udusané o délce 305 cm. V jejím středu byl odkryt základ vypáleného ohniště o rozměrech 124×55 cm. V obou částech se nacházela jednotná rezavá hnědá výplň a podle zkoumaného východního profilu byly obě vrstvy současné. Obsahovaly větší množství keramických zlomků, mezi nimi i fragmenty keramiky červeně malované, zlomky železných předmětů. Na základě keramiky můžeme objekt datovat do pokročilé druhé poloviny 13. století a můžeme jej interpretovat jako část zahloubeného obydlí.

K nejzajímavějším nálezům patřila dvoustranná olověná plaketa (nál. č. 1027/94) o průměru 43 mm s deformovanými čtyřmi oušky na okraji. Na aversu lemovaném po obvodu jednořádkovým částečně poškozeným nápisem je umístěna v nízkém reliéfu v čelném pohledu polopostava biskupa s mitrou na hlavě a v ornátu, na němž se vyjímá pallium. V levé ruce je zdůrazněno žezlo, pravice žehná divákovi. Polopostava biskupa je zasazena v architektuře tvořené na obvodu hradební zdí s věžemi s cimbuřím a uprostřed pod jeho tělem se pravděpodobně nachází sakrální stavba s třemi stupňovitě komponovanými kopulemi. Po stranách obklopují biskupa na každé straně dva nad sebou stojící orli natočení rozpjatými křídly a rozevřenými zobáky do středu. K mitře biskupa směřuje proud pěti paprsků, které vycházejí z půloblouku s osmicípou hvězdou uprostřed. Figura církevního hodnostáře se vyznačuje přísným frontálním pojetím založeným na symetrii, která se promítá v celém aversním obrazu. Zdůrazněná střední osa vychází z osmicípé hvězdy a člení plochu na dvě kompozičně vyvážené, téměř shodné části, které se liší pouze atributem – berlou (pastoralem) v levé ruce biskupa. Odpovídá mu a vyvažuje jej na druhé straně žehnající gesto. Osa protíná mitru, nos, pallium a vede na střední kupolovitou střechu chrámu pod tělem biskupovým. Začíná již de facto na křížku opisu a končí opět v legendě na písmenu T. Symetrické řešení dodává celému obrazu hieratický ráz, s kterým souvisí pronikavá schematizace figury biskupa. Tělo se projevuje pouze v obrysu mírně vystupujícím z plo-

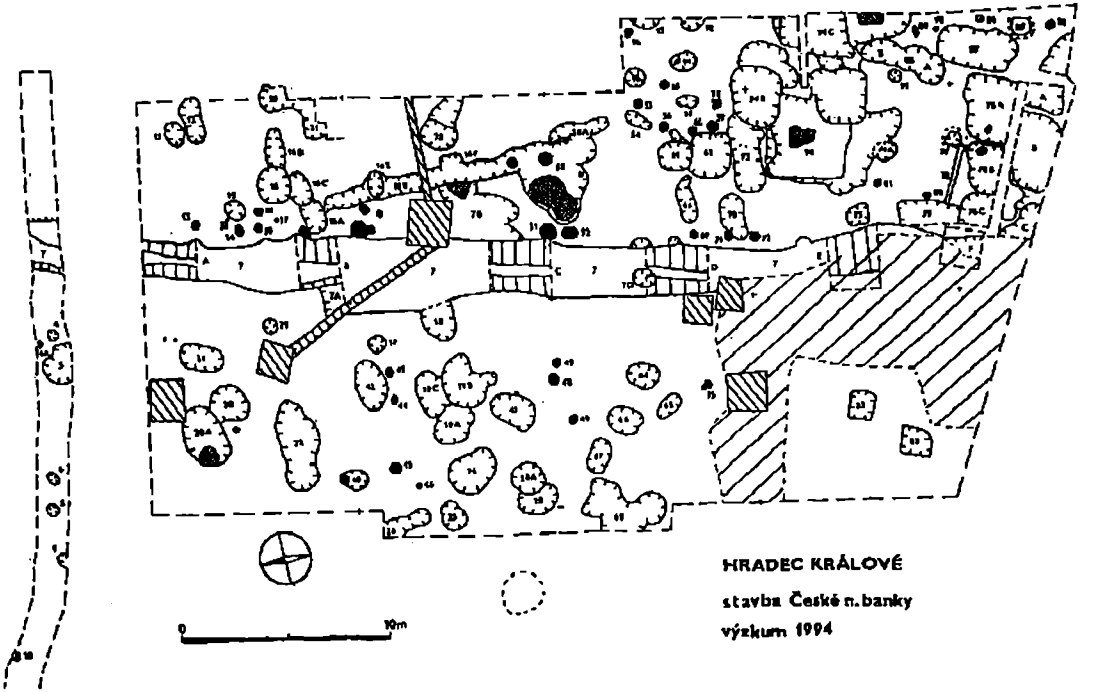

Obr. 1. Hradec Králové, Hořická ul. Celkový plán archeologického výzkumu. Kreslil V. Vokolek.

chy a postrádá základní artikulaci. Ruce se připojují neorganicky ve spodní části polopostavy. Průvodním jevem je také kresebná stylizace draperie. Hlava je oddělena od trupu a krk se proměnil ve vpadlinu bez tělesných znaků. Silné zjednodušení se promítlo v provedení hlavy, kde v zaobleném tvaru obličeje jsou schematicky naznačeny oči a nos. Tendence k linearizaci se projevila také silně v partií vlasů a v mitře. Konečným výsledkem díla je nižší výtvarná kvalita a jistá rustikalizace. Figura biskupa kontrastuje překvapivě s jemnými až drobnopisnými reliéfy plasticky vyvinutých těl orlů. Zde se projevuje pozoruhodný smysl pro detail, patrný v rozepjatých křídlech a zobácích.

Těžiště výjevu spočívá v symbolickém zobrazení, kde jsou akcentovány jednotlivé atributy biskupa – žezlo, mitra, gesto žehnající ruky, pastorale, pallium, architektura a čtyři orli po stranách.

Jednořádková obvodová legenda na aversu je částečně poškozená:

+ . S . STANISLAUS . MARTIR . EPS .....OVIA. Po rekonstrukci textu vystupuje následující opis :

+ . S . STANISLAUS . MARTIR . EPS . DE . CCOVIA . (SANCTUS STANISLAUS MARTIR ET EPISCOPUS DE CRACOVIA.)

(Majkowski 1932, 88). Legenda tak doplňuje a identifikuje výjev na aversu. Představuje nám polopostavu církevního hodnostáře jako svatého Stanislava, mučedníka a biskupa z Krakova. Reversní strana má třířádkový opis a středem prázdné plochy probíhá tenká vystupující linka. Také zde je nápis na několika místech poškozen:

.. FRUSTATI . CIS ..A.LAS
TODIT . DE.CELO.RADIAT.CR
AS .FUIT.REDINTEGT

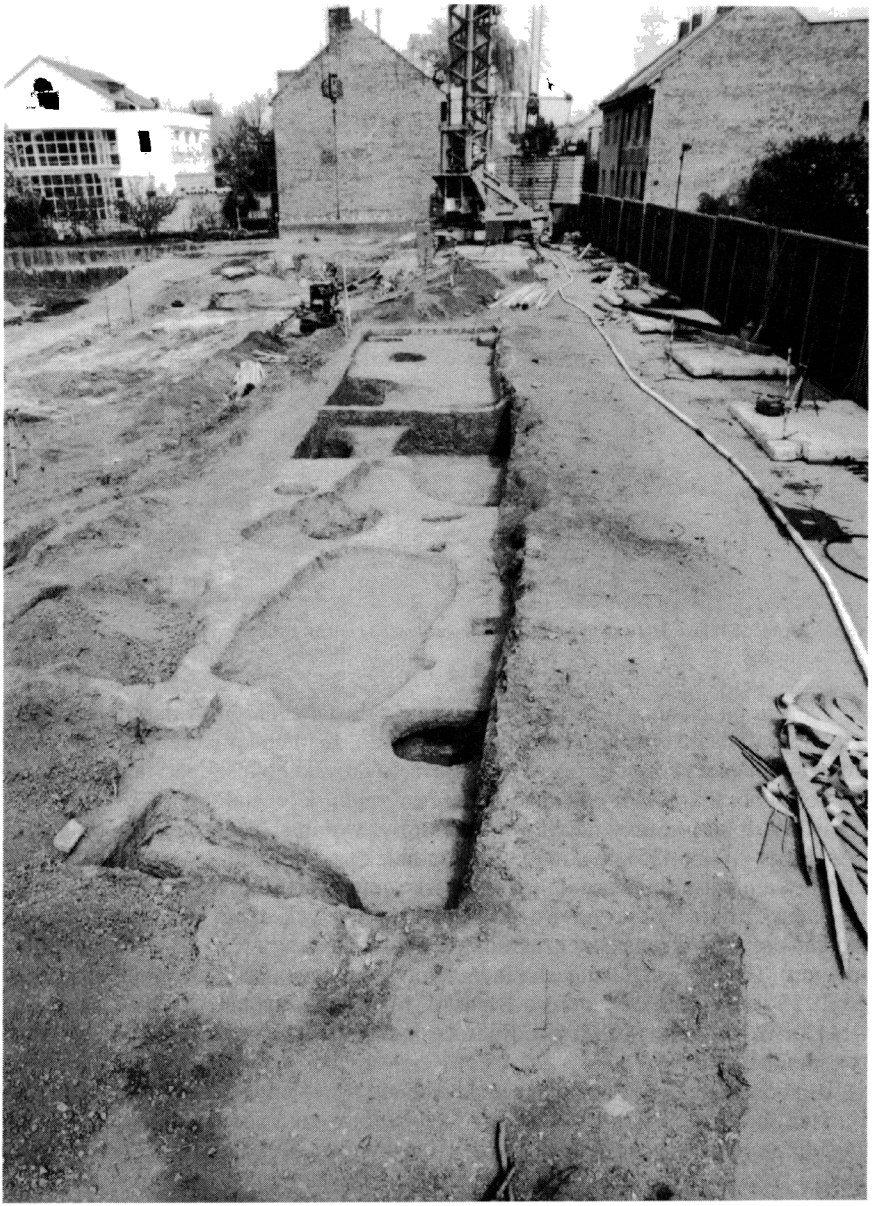

Obr. 2. Hradec Králové, Hořická ul. Východní okraj zkoumané plochy. Pohled od J. Foto M. Beneš.

(Majkowski 1932, 89, Kuczyński 1995, 325). V Kuczyńského práci je zmiňována recenze Gladyszova i rekonstruovaný text reversu (Gladysz 1932, 314–316). Má podobu čtyřveršového trocheje –

ECCE FRUSTATIM CONCISUS
PERAQUILAS CUSTODITUS
ET DE COELO RADIATUS
CRAS FUIT REINTEGRATUS.

Obr. 3. Hradec Králové, Hořická ul., objekt 74C. Pohled od J. Foto M. Beneš.

Z opisu na aversu a reversu a ze srovnání s dosud známými existujícími díly shodného ikonografického typu se jednoznačně potvrdilo, že máme před sebou čtvrtý exemplář poutního odznaku s vyobrazením sv. Stanislava, krakovského biskupa Stanislava Sczepanského. Text i obraz poutního odznaku se úzce vztahují k legendě o mučednické smrti sv. Stanislava. V době přípravy našeho příspěvku byl vydán sborník Peregrinationes s článkem A. Zurka (1995, 335), v němž je uveden nález poutního odznaku v Sobótce ve Slezsku. Ke čtyřem stávajícím exemplářům z česko-moravského prostředí přibyl pátý, zatím jediný známý příklad z dnešního území Polska. U prvých dvou, pocházejících původně z českých soukromých sbírek, neznáme ovšem místo původu resp. nálezu (dnes v Národním muzeu). Třetí poutní odznak shodného typu byl objeven při archeologickém výzkumu v roce 1973 v Černé Hoře v okrese Blansko. Publikoval naposledy Z. Měřínský (1990, 139–141) a W. Mischke (1985, 17). Řadu českých exemplářů zatím uzavírá náš poslední nález z Hradce Králové.

Rozborem a interpretací díla se zabývala od třicátých let našeho století polská literatura, která hledala funkci díla a význam jeho zobrazení a nápisu, který jej provází. Poslední velice vyčerpající analýzu odznaku přinesl v roce 1990 W. Mischke. Ikonografií sv. Stanislava ve vztahu k poutnickému odznaku se zabývala řada příspěvků dalších autorů – J. Pietrusinski (1968, 1988), M. Kochanowska-Reiche (1987), a před nimi S. Belch (1977, 76–78, 781–782). Systematicky se problematice věnoval zejména W. Mischke (1985, 1989, 1990). Základní prací zůstává stále článek E. Majkowského (1932). Z těchto důvodů si povšimneme výsledků, k nimž stávající bádání dospělo a soustředíme se na význam kultu světce pro české prostředí a úlohu těchto poutních odznaků. Překvapivě není poutnický odznak zmíněn v Lexikonu der christlichen Ikonographie (F. Tschochner 1994, 390–391), i když raný ikonografický typ je zde popsán. Z české strany se věnoval odznaku pouze Z. Měřínský (1990).

Po zavraždění biskupa Stanislava Szcepanského králem Boleslavem II. v roce 1079 v kostele sv. Michala Archanděla na Skalce , dnes na území Krakova, se postupně rozvíjela jeho úcta, která dostávala intenzívnější podobu od počátku 13. století. V kronice Vincence

Obr. 4 a 5. Hradec Králové, Hořická ul. Poutní odznak s vyobrazením sv. Stanislava nalezený v obj. 74C, avers a revers. Foto M. Beneš.

Kadlubka a ve Vita maior a Vita minor, v legendách o životě a mučednické smrti biskupa Stanislava byly zachyceny zázraky, které se staly předmětem zvýšeného kultu a přípravy ke svatořečení. Úsilí tehdejšího biskupa krakovského Prandota bylo korunováno úspěchem v roce 1253, kdy papež Inocenc IV. v Assisi prohlásil Stanislava za svatého (Majkowski 1932, 91n, Kochanowska-Reiche 1987, 73n, Pietrusinski 1968, 352–355, 1988, 35n, Mischke 1989, 172). V této literatuře je popsán velice podrobně vznik ikonografie i obsah legend. Spojení biskupova těla rozčtvrceného královskými ozbrojenci a stráženého čtyřmi orly se objevuje jako ústřední tema zázraků provázejících pozemský a posmrtný život světce a je zvláště aktuální ve 13. století. Později ustupuje částečně do pozadí. Zmíněná papežská bula vyhlášená v Assisi akcentuje u nového světce zásah Boží moci při zcelení těla, které neneslo žádné znaky porušení. Ikonografický typ sv. Stanislava, který přináší nalezená plaketa, patří k nejstarším. Zachycuje tu část legendy, která vypráví o pohození rozčtvrceného těla Stanislava Szcepanského dravým ptákům. Na jeho ochranu se slétli 4 orli, kteří hlídali ostatky biskupa dnem i nocí. Z nebes se náhle rozlila prudká oslňující záře, která zasáhla části těla. Když světlo opadlo, leželo tělo biskupa spojené a neporušené, beze stop fyzických zásahů. Obraz na poutnickém odznaku zachycuje pomocí symboliky výjev z legendy a průvodní znaky raného ikonografického typu – čtyři orli, světelné paprsky z nebes a biskupa, který stojí se všemi atributy jako nový světec v Nebeském Jeruzalémě vyjádřeném architekturou věží, které jej v dolní části obrazu obklopují, jak správně naznačil na rozdíl od předchozí literatury naposledy W. Mischke (1990, 44, 46n) a S. K. Kuczynski (1995, 326). Starší literatura od dob Majkowského hledala v architektuře spíše vyobrazení Krakova. Význam ikonografie vysvětluje legenda, která nám na aversu představuje sv. Stanislava jako mučedníka a biskupa krakovského. Pallium interpretoval E. Majkowski (1932, 88) jako rationale plnící u krakovských biskupů roli arcibiskupského pallia. Nápis reversu rozvádí obsah a děj výjevu na aversu.

Svatořečení biskupa Stanislava se stalo významnou událostí a to nejen pro rozdělené Polsko. Kult nového národního patrona sehrál důležitou roli v posílení pozice Krakova mezi ostatními piastovskými sídly, ale i vůči dalším polským biskupstvím a arcibiskupství ve Hnězdně. Projevil se však i v přilehlé části střední Evropy, v Čechách a Uhrách. Český panovník získal v roce 1254 rameno sv. Stanislava a uherský král Štěpán V. navštívil Krakov v roce 1270 jako poutník. V české literatuře se věnoval ostatkům sv. Stanislava v souvislosti s manifestem krále Přemysla Otakara II. V. Novotný (1937, 27–29) a J. Šusta (1935 32, 33). Obecně také J. Majkowski (1932, 96n.). Ostatky světce se dostávaly i do dalších

míst. Úcta sv. Stanislava šířící se v této části kontinentu založila slávu Krakova jako nového poutního místa na mapě Evropy a s ním je spojen i vznik poutního odznaku. Představuje nejstarší ikonografický typ sv. Stanislava, který je doložen ve čtyřech exemplářích poutních odznaků nacházejících se na našem území. V Polsku se setkáváme s dokladem této ikonografie na zadní ploše reliéfu tympanonu ve Starym Zamku (ve Slezsku), který je datován do přelomu padesátých a šedesátých let 13. století (Pietrusinski 1968, Kochanowska-Reiche 1987). Stejný motiv se objevil i na praporci z doby svatořečení, který byl uložen v Assisi ale také na nejstarší ostatkové schránce světce (Kochanowska–Reiche 1987, 73). Použil jej však i biskup Prandot a krakovská katedrální kapitula na contrasigiliu svých pečetí. Poprve se o nich zmínil J. Majkowski (1932, 95, 96), a naposledy také např. M. Kochanowska-Reiche (1987, 75). V poslední době byl objeven poutní odznak se sv. Stanislavem v Sobótce ve Slezsku (Zurek 1995, 335). Článek věnovaný objevenému poutnímu odznaku připravuje K. Bykowski.

Poutní odznak vznikl v roce 1254 nebo krátce po té, kdy do Krakova přicházejí první poutníci. Pro uvedenou dataci by svědčila ikonografie, aktuální v období krátce po svatořečení, ale ukazuje na ni i provedení obrazu biskupa, v němž doznívá částečně výtvarná tradice první poloviny 13. století (pojetí postavy, artikulace těla, draperie). Také dvoustranný typ poutního odznaku je ještě charakteristický pro 13. století (Stará 1988, 141, Koenigsmarková 1980, 58, Dragoun 1995, 491–496). V dalším vývoji se od 14. století prosazuje jednostranný a prolamovaný typ. Poutní odznak byl vytvořen jako slitina olova s příměsí cínu a mohl být i pozlacen, jak ukazuje nález ze Sobótky (Zurek 1985, 335). V našem případě dataci potvrzuje i nálezová situace na lokalitě v Hradci Králové. V období vlády posledních Přemyslovců Přemysla Otakara II. a Václava II. posilovala oblibu Krakova jako poutního místa úcta ke sv. Stanislava proklamovaná veřejně a podporovaná českým králem již v roce 1254 (Novotný 1937, 27–29, Šusta 1935 32, 33, Pospiech, 1972, 538n). Za Václava II. se spojily české země a Polsko krátce v jeden státní celek a kult národního polského světce byl jistě v tomto období v našem prostředí velice živý. Odznaky jsou svědectvím dobové zbožnosti a víry spojené s návštěvou hrobu světce v Krakově, ale také s hledáním možnosti uzdravení. Zázračné působení místa se přenášelo na tyto drobné devocionálie, které si poutníci připevňovali na oděv a odnášeli do svých domovů. Již Majkowski zaznamenal v dobových svědectvích o zázračném působení ostatků sv. Stanislava osobu Čecha Předvoje, který byl u hrobu světce uzdraven (Majkowski 1932, 101). Léčivou funkci pro nemoci a různé rány měla také voda ze Skalky, kde byl biskup zavražděn. Svědčí o tom zvláště velký rozmach tohoto poutního místa v 17. a 18. století, v jehož centru stál bazén se zázračnou léčivou vodou.

V polském prostředí zaujal mimořádně důležité postavení ještě jeden aspekt – úcta ke sv. Stanislavu jako národního symbolu, národnímu světci, k němuž se obraceli v nejtěžších chvílích o pomoc.

Výskyt poutních odznaků se sv. Stanislavem v Čechách ukazuje na postavení Krakova jako významného dobového poutního místa ve střední Evropě, které se těšilo v našich zemích úctě a návštěvnosti věřících. Poutníci přinášeli odznaky do svých domovů nejen jako památku a doklad o vykonané pouti, ale také jako cennou devocionálii. Sloužily mnohdy jako ochranný amulet majitele a obyvatel domu a dávaly se někdy i pod práh obydlí (Stará 1988, 143). Podobný význam měl zřejmě i poutní odznak nalezený v Hradci Králové.

Literatura

BELCH, S., 1977: Swiety Stanislaw biskup – meczennik, patron Polaków, 76–78, 781–782, London.
DRAGOUN, Z., 1995: Poutní odznak z Kolína nad Rýnem z výzkumu v Rybné ulici na Starém Městě Pražském, Archaeologia historica 20, 491–495.
GLADYSZ, B., 1932: rec. Majkowski, Plaketa...Ateneum Kaplanskie, XVIII, 30, 314–316.
KOENIGSMARKOVÁ, H., 1980: Středověké poutní odznaky ze sbírek UPM, Sborník statí na počest 60. výročí narození PhDr. Dagmar Hejdové, CSc. Acta UPM XV, C. Comentationes 2, 54–71.

KOCHANOWSKA-REICHE, M., 1987: Ikonografia kanonizacyjna sw. Stanislawa biskupa. Biuletyn historii sztuki 49, 1–2, 73–85.
KÖSTER, K., 1984: Mittelalterliche Pilgerzeichen, in: Wallfahrt kennt keine Grenzen. Themen zur einer Ausstellung des Bayerischen National Museums und des Adalbert Stifter Vereins, ed. L. Kriss-Rettenbeck und G. Möhler, 203–223, München–Zürich.
KUCZYŃSKI, S. K., 1995: Znaki pielgrzymie, in: Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy. Red. H. Manikowska a H. Zaremska. Colloquia Medievalia Varsoviensia II. Instytut Historii PAN, Warszawa.
MAJKOWSKI, J., 1932: Plaketa z XIII. století, ražená ke cti sv. Stanislava, krakovského biskupa a mučedníka. Příspěvek ke studiu kultu sv. Stanislava ve středověku. Numismatický časopis československý, VIII, 87–103, tabl. VII. Praha.
MĚŘÍNSKÝ, Z., 1990: Znalezisko olowianej plakiety se sw. Stanislawem w Černej Horze, Ciechanowskie Studia Muzealne II, 139–141.
MISCHKE, W., 1985: Wizualne swiadectwo zjednioczeniowej roli kultu sw. Stanislawa i jego hipotetyczne zrodla, Sprawozdania Poznanskiego Towarzystwa Przyjaciol Nauk. Wydzial Nauk o Sztuce 103, 16–18. Poznan.
MISCHKE, W., 1989: Metryka kultu sw. Stanislawa Biskupa. Sprawozdania Poznanskiego Towarzystwa Przyjaciol Nauk. Wydzial nauk o sztuce, 106, 169–173. Poznan.
MISCHKE, W., 1990: Pierwotny schemat ikonograficzny przedstawienia sw. Stanislawa ze Sczepanowa. Krakowski odznak pielgrzymi z Czech i Moraw, Ciechanowskie Studia Muzealne II, 37–68.
NOVOTNÝ, V., 1937: České dějiny I/4, 27–29. Praha.
PIETRUSINSKI, J., 1968: Portal sw. Stanislawa w Starym Zamku, Biuletyn Historii Sztuki, 30, 346–355.
PIETRUSINSKI, J., 1988: Jak wygladal wizerunek kanonizacyjny sw. Stanislawa, Roczniki Historii Sztuki,17, 35–41.
POSPIECH, M., 1972: Problem autentycznosti manifestu Przemysla Ottokara II. do ksiazat Polskich. Studie historyczne XV, 538n.
PŘIBYL, B., 1938: Soupis čs. svátostek II., Numismatický časopis československý XII.–XIV. Praha.
SIGL, J.–VOKOLEK, V. 1994: Výzkum středověkého sídliště na stavbě budovy České národní banky v Hradci Králové, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, 86–95. Hradec Králové.
SNIEZYNSKA-STOLOT, E., 1972: Ze studiów nad ikonografia legendy sw. Stanislawa Biskupa, Folia historiae artium 8, 161–184.
STARÁ, D., 1988: K českým středověkým poutním odznakům, Časopis Národního muzea, řada historická, 157, č. 3–4, 140–148. Praha.
ŠUSTA, J. 1935: České dějiny II/1, 32, 33. Praha.
TSCHOCHNER, F., 1994: Stanislaus von Kraków, in: Lexikon der christlichen Ikonographie 8, 390, 391, hrsg. W. Braunfels, Rom, Freiburg, Basel, Wien.
ZUREK, A., 1995: Materialne slady pielgrzymek Slazaków in: Peregrinationes, Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy, red. H. Manikowska, H. Zaremska, Colloquia Mediavaelia Varsoviensia II., 335, Instytut Historii PAN, Warszawa.

Zusammenfassung

Wallfahrtsabzeichen mit der Darstellung St. Stanislaus aus der archäologischen Grabung in Hradec Králové

Die archäologische Grabung wurde im Zusammenhang des Ausbaus der Zweigstelle der Tschechischen Nationalbank in Hradec Králové auf einer Fläche von 1000 m² durchgeführt. Die Grabungsfläche lag NW vom mittelalterlichen Stadtkern auf der Prager Vorstadt, zwischen der St. Nikolaus-Kirche, die in den hussitischen Kriegen untergegangen ist und der St. Peters-Kirche, die beim Ausbau der Festung niedergerissen wurde.

Eine Sonderstellung zwischen mehr als 100 Siedlungsobjekten nimmt das Objekt 74C ein, in dem das Wallfahrtsabzeichen mit St. Stanislaus gefunden wurde. Es handelt sich um zweiseitige Bleiplakette mit dem Durchmesser von 43 mm mit vier deformierten Öhren am Rande. Auf den Avers, der am Umfang mit einer einreihigen Inschrift einsäumt ist, befindet sich in einem niedrigen Relief die Bischofsgestalt mit der Bischofsmitze auf dem Kopf und im Ornat mit Pallium. In der linken Hand ist ein Zepter betont, die rechte Hand segnet dem Zuschauer. Die Bischofsgestalt befindet sich in einer Architektur mit der Befestigungsmaur mit den Türmen und mit der Zinne und in der Mitte unter seiner Gestalt befindet sich sehr wahrscheinlich ein Sakralbau mit drei stufenartigen Kuppeln. An beiden Seiten ringen den Bischof stehende Adler um, die mit den ausgebreiteten Flügeln zur Mitte orientiert sind. Zu der Bischofsmitze zielt der Strom von fünf Strahlen, die aus einem Halbkreis mit achtzipfeligem Stern in der Mitte ausgehen. Die Bischofsgestalt ist streng frontal konzipiert und symmetrisch. Die symmetrische Durchführung gibt dem ganzen Bild eine hieratische Gepräge. Die Bischofsgestalt ist schematisiert. Auch die Drapperie ist

nur zeichnerisch stylisiert. Die Hände sind unorganisch mit dem unteren Teil der Gestalt verbunden. Auch der Kopf ist sehr vereinfacht. In der abgerundeten Gesichtsform sind die Augen und die Nase nur schematisch angedeutet. Eine Lineartendenz sieht man auch in der Durchführung der Haare und der Bischofsmitze. Die Gesamtdartellung hat eine niedrigere Kunstqualität und ist rustikalisiert. Die Bischofsgestalt kontrastiert mit den feindurchgeführten Reliefen der vier Adler. Hier kann man den Sinn für Detail beobachten. Der Hauptpunkt der ganzen Darstellung liegt im symbolischen Bild, in dem die Bischofsatribute betont sind: Zepter – Bischofsmitze – segnende Hand, Pastorale, Pallium, Architektur und vier Adler an den Seiten.

Einreihige Inschrift ist teilweise beschädigt. Nach der Textrekonstruktion handelt es sich um folgende Inschrift: + . S. STANISLAUS . MARTIR . EPS . DE . CCOVIA. (SANCTUS STANISLAUS MARTIR ET EPISCOPUS DE CRACOVIA.)

Der Text interpretiert die Darstellung auf dem Avers. Sie zeigt die Halbgestalt als St. Stanislaus.

Die Reversseite hat eine vierreihige Inschrift, die auch beschädigt ist:

ECCE FRUSTATIM CONCISUS
PERAQUILAS CUSTODITUS
ET DE COELO RADIATUS
CRAS FUIT REINTEGRATUS

Aus den Inschriften auf Revers und Avers und das Vergleichen mit bisherigen drei Funden dieser Art hat sich bestätigt, daß der Fund in Hradec Králové das vierte Exemplare des Wallfahrtsabzeichnes mit dem St. Stanislaus Bild ist. Es handelt sich um Bischof Stanislaus Sczepanski aus Krakau. Das dritte Wallfahrtszeichen desselben Typs wurde im Jahre 1973 in Černá Hora, Bez. Blansko in Mähren bei der archäologischen Grabung gefunden. Mit den letzten Fund von Hradec Králové sind insgesamt vier Funde dieser Art auf Gebiet der tschechischen Länder belegt. Text und die Darstellung auf dem Wallfahrtsabzeichen beziehen sich auf den märtyrischen Tod St. Stanislaus. Eine ausführliche Analyse des Wallfahrtsabzeichens brachte im Jahre 1990 W. Mischke. Bischof Stanislaus Szcepanski wurde im Jahre 1079 vom König Boleslaus II. ermordet. Besonders vom Anfang des 13. Jhs. hat sich die Ehrfurcht zum Bischof Stanislaus sehr verbreitet. In der Chronik von Vinzenz Kadlubek und in Vita maior und Vita minor und in den Legenden erzählt man von den Wundern, die zur Erhöhung des Kults und zur Heiligsprechung im Jahre 1253 geführt haben. Die Wiederverbindung des gevierteilten Körpers des Bischofs, der von vier Adlern geschützt wurde ist das Zentralthema aller Wunder und Erzählungen vom Leben und Tod des Märtyrers. Die Papstbulle von Assisi betont den Eingriff der göttlichen Macht bei der Wiedervereinigung des Körpers, der keine Spuren der Verletzung getragen hat.

Der ikonographische Typ St. Stanislaus auf der gefundenen Plakette von Hradec Králové gehört zu den ältesten. Die Plakette dokumentiert den Legendteil, der über das Bewerfen des Stanislaus Sczepanski Körpers den Raubvögeln erzählt. Zu seinem Schutz flogen vier Adler herab, die die Bischofs Körperreste Tag und Nacht gehütet haben. Plötzlich hat sich ein scharfer, blendender Schein vergossen, der die Körperrste Bischofs bestrahlt hat. Wenn der Schein verschwunden ist, lag der Bischofskörper unverletzt und ohne irgendwelche Spuren der Beschädigung. Auf der gefundenen Plakette ist die Legendeerzählung symbolisch dargestellt und die Architektur der Türme soll den neuen Heiligen im himlischen Jerusalem vorstellen. Sinn der Ikonographie erklärt die Legende die auf dem Avers St. Stanislaus als Märtyrer und Bischof von Krakau darstellt. Die Inschrift auf dem Revers erklärt den Inhalt und die Geschichte der Darstellung auf dem Avers.

Die Heiligsprechung des Bischofs Stanislaus hatte eine große Bedeutung für Polen. Der Kult des neuen Nationalpatrons stärkte nicht nur die führende Position der Stadt Krakau zwischen den anderen Piatischen Städten, sondern auch zwischen den weiteren polnischen Bistümern und dem Erzbistum in Gnesen. Die Bedeutung dieses Kults war aber auch in Mitteeuropa, besonders in Böhmen und Ungarn. Der tschechische Herrscher gewann im Jahre 1254 den Arm St. Stanislaus und der ungarische König Stephan V. besuchte Krakau im Jahre als Pilger. Die Reliquien des Heiligen bekamen auch andere Städte. Krakau war eine neue Pilgerstadt in Europa und so entstand auch das Pilgerabzeichen, das in den tschechischen Ländern mit vier Exemplaren belegt ist. Es handelt sich um den ältesten Typ. Auf dem polnischen Gebiet ist die Ikonographie auf dem Tympanon in Stary Zamek (in Schlesien) belegt und ist in die fünfziger bis sechziger Jahre des 13. Jhs. datiert, Dasselbe Motiv befindet sich auch auf der Fahne der Zeit der Heiligsprechung. Diese Fahne war in Assisi. Auch auf dem ältesten Religienschrank befindet sich dieses Motiv. Der Bischof Pradont und die Krakauer Kathedralkapitel benutzten das Motiv auf dem Kontrasigillum ihrer Siegel. In der letzten Zeit wurde das Wallfahrtsabzeichen mit St. Stanislaus in Sobótka in Schlesien gefunden. Es ist bisher der einzige Fund auf dem Gebiet Polens.

Das Wallfahrtsabzeichen entstand im Jahr 1254 oder kurz nach diesem Jahr, wann die ersten Pilger nach Krakau kamen. Für diese Datierung spricht wie die aktuelle Ikonographie, so auch die bildende Tradition der ersten Hälfte des 13. Jhs. Auch der beiseitige Typ des Wallfahrtsabzeichen ist noch für das 13. Jh. charakteristisch. In der weiteren Entwicklung im 14. Jh. kommen einseitige und durchgebrochenne Typen vor. In unserem Fall unterstützt die Datierung auch die Fundsituation in Hradec Králové. In der Regierungszeit der letzten Přemysliden – Přemysl Otokar II. und Václav II. war Krakau als Pilgerstadt beliebt und vom tschechischen König schon im Jahr 1254 unterstützt. Unter Regierung Václav II. bildeten

die Tschechischen Länder und Polen kurze Zeit Staat und der Kult des Nationalheiligen war auch in unseren Ländern sehr lebhaft. Die Wallfahrtsabzeichen beweisen die Frommigkeit und den Glauben, den Grabmalbesuch des Heiligen in Krakau. Die Wunderwirkung des Ortes übertrug man auf diese Votivgegenstände, die die Pilger auf die Kleidung befestigten und trugen sie in ihre Häuser. Die Wunderwirkung der Reliquien St. Stanislaus erleb auch ein tschechischer Pilger Předvoj, der beim Grabmal des Heiligen geheilt wurde.

Eine außerordentliche Stellung hatte St. Stanislaus in Polen als Nationalsymbol bei dem die Polen die Hilfe gesucht haben in den schlechten Zeiten der polnischen Geschichte.

Die Wallfahrtsabzeichen dienten vielmals als Schutzamullet der Hausbewohner und wurden auch unter die Hausschwelle gegeben. Solche Bedeutung hatte wahrscheinlich auch das Wallfahrtsabzeichen von Hradec Králové.

Abbildungen:

1. Hradec Králové, Hořická Gasse. Gesamtplan der archäologischen Grabung. Gezeichnet V. Vokolek.
2. Hradec Králové, Hořická Gasse. Ostrand der geforschten Fläche. Südansicht.
3. Hradec Králové, Hořická Gasse. Objekt 74C. Südansicht.
4.–5. Hradec Králové, Hořická Gasse. Wallfahrtsabzeichen mit der Darstellung St. Stanislaus aus dem Objekt 74C. Avers und Revers.

Alle Fotos von M. Beneš.